

VERGİLEMEDE FAYDA İLKESİNE İLİŞKİN GELENEKSEL VE MODERN YORUMLARIN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ¹

Suat Hayri ŞENTÜRK²

ÖZET

Kamu maliyesi teorisindeki en önemli tartışmalardan biri vergilerin finansmanına kimlerin hangi ölçülerde katlanacağıdır. Bu sorunun çözümüne ilişkin olarak ödeme gücü ve fayda ilkesi olmak üzere birbirine alternatif iki vergileme ilkesi bulunmaktadır. Vergilemede fayda ilkesine ilişkin literatür genel olarak geleneksel ve modern olmak üzere ikili bir ayrıma tabi tutulmaktadır. Kamu maliyesi literatüründe vergilemede fayda ilkesi ilk dönemlerde fayda kavramı temel alınarak ifade edilmişse de sonraki dönemde bütçenin harcama kısmını tamamen kapsayacak şekilde genişleme göstermiştir. Bu bağlamda, fayda ilkesinin sadece adil vergilemeyi değil, adil bütçeleme kuralını da ön planda tuttuğu ortaya konulmaktadır. Buna göre, geleneksel fayda ilkesi adalet amacına yönelik bir kriter olarak değerlendirilmekte; buna karşın modern fayda ilkesinin ise, ekonomik etkinliğin sağlanmasında daha başarılı olduğu kabul edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Vergi adaleti, fayda ilkesi, vergilendirme.

JEL Kodu: H2, H3.

COMPARATIVE ANALYSIS OF TRADITIONAL AND MODERN INTERPRETATIONS ON THE BENEFIT PRINCIPLE IN TAXATION

ABSTRACT

One of the most important debates in the theory of public finance is who will pay for the financing of taxes. Regarding the solution of this problem, there are two taxation alternatives: ability to pay and benefit principle. As for the benefit principle in taxation, the literature is subject to a dual separation, traditional and modern. In the public finance literature, the benefit principle of taxation has been expressed in the early periods based on benefit concept, but it has expanded to include the expenditure portion of the budget in the following period. In this context, it is revealed that the benefit principle prioritises not only fair taxation but also fair budgeting rule as well. Accordingly, the traditional benefit principle is considered as a criterion for justice, whereas the modern benefit principle is considered to be more successful in achieving economic efficiency.

Key words: Tax justice, benefit principle, taxation.

Jel Code: H2, H3.

1. GİRİŞ

İnsanların ortak ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla oluşturmuş oldukları en önemli organizasyon olan devletin kendisinden beklenen fonksiyonları yerine getirebilmesi için mali kaynaklara ihtiyacı vardır. Söz konusu mali kaynakların en önemlisi vergilerdir. Vergilerin devlet açısından taşıdığı önemi ortaya koymak için kamu maliyesi literatüründe “varlığı için temel koşul” ifadesi kullanılmaktadır.

Devlet, toplum halinde yaşayan insanların ortak ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla oluşturmuş oldukları en önemli organizasyondur. Devletin, kendisinden beklenen (yüklenen) fonksiyonları yerine getirebilmesi için mali güce sahip olması gerekir. Mali gücü elde etmede ise en temel kaynak vergilerdir. Vergiler modern devletlerin kurulmaya başlandığı dönemlerde, karşılaştıkları finansman ihtiyaçlarının çözümüne ilişkin arayışların doğal bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Yani modern devletler ve vergiler aynı dönemde hayat

¹ Bu çalışma 2008 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi SBE İktisat ABD’de hazırlanan “Vergilemede Fayda ve Ödeme Gücü İlkelerinin Karşılaştırılması: Türkiye Değerlendirmesi” adlı doktora tezinin bir bölümünün gözden geçirilmiş ve güncellenmiş halidir.

² Doç. Dr., Gümüşhane Üniversitesi Maliye Bölümü Öğr. Üyesi, suathayrisenturk@gmail.com

bulmuştur. Buradan hareketle vergiler için, “devlet varlığının temel koşulu” ifadesi kullanılabilir. Joseph A. Schumpeter’in ifadesiyle devlet, “*vergi devleti*” kavramı ile özdeşleştirilebilir (GENSCHELL, 2005: 53).

Devletin varlığının temel koşulu olan ve en temel finansman kaynağı durumundaki vergilerin kimlerden alınacağı ise önemli tartışma konularından biridir. Kamu mallarının finansman maliyetini özel sektöre yansıttığı için vergiler özel sektör, dolayısıyla da bireyler açısından bir yük oluşturmaktadır. Vergi yükünün bireyler arasında nasıl dağıtılacağı kamu maliyesi literatüründeki en tartışmalı konulardan biridir. Literatürdeki bu tartışma ise fayda ve ödeme gücü ilkeleri çerçevesinde gerçekleştirilmektedir.

Fayda ilkesinde, vergi, piyasa sistemiyle benzeştirilerek kamu mallarının fiyatı olarak değerlendirilmektedir. Buna göre, piyasa mekanizması içerisinde tüketime konu olan özel mallar için nasıl ki bir fiyat söz konusu ise, kamu malları için de ödenmesi gereken bir fiyat (vergi fiyatı) söz konusudur. Bu durumda, kamu malları için ödenmesi gereken fiyatlar, bu malların tüketiminden elde edilen faydaların karşılığı olarak kabul edilmekte ve vergi yükünün bireyler arasındaki dağıtımını kamu mallarının tüketiminden sağlanan faydalar ile ilişkilendirilerek gerçekleştirilmektedir. Yani bu ilkede vergilendirmenin temelinde “fayda” kavramı yer almaktadır. Buna göre, kamu mallarını tüketmeyen dolayısıyla herhangi fayda elde etmeyenlerin vergilendirilmesi söz konusu değildir. Buna karşın, ödeme gücü yaklaşımında ise hizmet (kamu malı) ile elde edilen fayda arasında bir ilişki kurulmamakta hizmetten yararlıların yararlanmasını tüm mükellefler ödeme güçleriyle orantılı olarak hizmetin finansmanına katılmaktadırlar.

Verginin elde edilmesinde fayda yaklaşımının incelendiği bu çalışmanın amacı fayda ilkesine getirilen geleneksel ve modern yorumlar üzerinden hizmetlerin fayda ilkesi çerçevesinde finansmanını değerlendirmektedir. Bu amacı ortaya koymak için, öncelikle vergilemede fayda ilkesi ele alınmış daha sonra ise fayda ilkesinin geleneksel ve modern yorumları değerlendirilmiştir. Son olarak da çalışma sonuçlandırıcı değerlendirmelerle tamamlanmıştır.

2. VERGİLEMEDE FAYDA İLKESİ

Vergi yükünün bireyler arasında nasıl paylaşılacağı önemli bir tartışma konusudur. Devletin işlerlik kazandığı ilk dönemlerde, finans planları sadece devlet varlığının korunması ve devamının sağlanması amacıyla yönelik olduğundan bu durum, doğal olarak, adalet amacının ikinci planda kalması sonucunu doğurmuştur. Ancak istikrarlı ve ekonomik özgürlüğe sahip devletlerin kurulması adalet düşüncesinin ön planda tutulması zorunluluğunu da beraberinde getirmiştir. Adalet amacına uygun finansman hedefi, vergi yükünün bireyler arasında nasıl dağıtılacağı ve hangi sistemin daha adil olduğu sorusunu da sorulmasına neden olmuştur. Vergileme doktrininde, belirtilen sorunun cevabı fayda ilkesine göre vergileme olarak bulunmuştur (SIMONS, 1938: 3).

Vergilemede fayda ilkesine ilişkin literatür, genel olarak geleneksel ve modern olmak üzere ikili bir ayrıma tabi tutulabilir. Bu ayrıma göre, geleneksel fayda ilkesinin adalet amacına yönelik bir kriter olduğu buna karşın modern fayda ilkesinin ise, ekonomik etkinliği temin eden bir yönünün olduğuna vurgu yapılmaktadır.

2.1. Vergilemede Fayda İlkesinin Geleneksel Yorumu

Kamu finansmanında ceza kanunlarına başvurmak klasik kamu maliyesinin özelliklerinden biridir. Yani vergiler zorla konulmaktadır ve vatandaşların vergiler karşılığında bir değer, iş veya hizmet almaları gerekliliği söz konusu değildir. Bu anlayış, herhangi bir unsurun ancak aynı ekonomik değerde başka bir unsurun karşılığı olarak talep edilebileceği anlamına gelen *eşdeğerlilik ilkesinin* ihlali anlamına gelmektedir (BACKHAUS, 2002: 625). Vergilemede fayda ilkesi, klasik kamu maliyesi disiplininin ihlal ettiği eşdeğerlilik ilkesi temeli üzerine oturtulmuştur.

Vergilemede fayda ilkesi, çok uzun bir geçmişe sahip bir mirastır. Fayda teorisi, vergilemede bir ilke olarak 18. yüzyılın sonları ve 19. yüzyılın başlarında İngiltere’de kabul edilmiştir. Gerçekte, fayda teorisi 19. yüzyıl ve John Stuart Mill’e kadar, politik teorisyenler arasında vergilemeye ilişkin olarak kabul edilen baskın bir yaklaşımı ifade etmekteydi (COOPER, 1994: 430-431).

Fayda ilkesinin popülaritesi zamanın baskın politik teorisi olan sözleşme teorisinden kaynaklanan bir durum olarak görülmekteydi. Verginin kamu otoritesinin sunmuş olduğu hizmetlerin karşılığı olarak ödenmesi anlayışı 17. ve 18. yüzyıl politik doktrini ile uyum içerisindedir. Bu dönemdeki hâkim doktrine göre devlet, kişilerin ortak amaçlarını gerçekleştirmek amacıyla kurmuş oldukları bir çıkar birliğidir (TURHAN, 1982: 18). Söz konusu politik doktrinin devlet ve vatandaş arasındaki inancı vergiyi doğal olarak hizmetler karşılığı yapılan ödemeler şeklinde dikkate almayı gerektiriyordu (BASTABLE, 1917: 12). Çünkü toplumsal sözleşme

kavramı devlete bazı görevler yüklemekte; buna karşın bireyleri de bu hizmetleri finanse etmeye mecbur kılmaktadır. Bireylerin hizmetlerden sağladıkları faydalar vergi yükümlülüklerinin belirleyicisi olmaktadır (COOPER, 1994: 431).

Fayda ilkesinde, vergiler piyasa sistemiyle benzeştirilerek kamu mallarının fiyatı olarak değerlendirilmekte ve bu yaklaşımda karşılıklı adalet uygulaması söz konusudur. Buna göre, vergiler kişilerin sağlamış oldukları faydalarla ilişkili kabul edilmektedir. Bu ilkeye göre, her bir bireyin, özel işlemlerde (mallarda) olduğu gibi, devletten aldıklarının (hizmetlerin) karşılığı olarak da ödemede bulunması talep edilebilir (SIMONS, 1938: 3; MASLOVE, 1993: 8). Kamu malının bedelini talep etme hizmetin karşılığı ve adaletin gereği olarak değerlendirilmektedir. Nitekim, fayda ilkesinin vergi yükünün dağılımı için esas alınmasının esas nedeni, sadece bir benzetmeye dayandırılmasıdır. Nasıl ki, kişiler elde ettikleri ürünlere göre özel sektör tüketimi için bir bedel ödemektedirler; aynı şeyi kamu sektörü için de yapmalıdırlar. Vergilemede fayda ilkesini kabul edenlere göre, adalet ister özel ister kamu sektörü tarafından üretilsin, kişilerin elde ettikleri bütün mal ve hizmetlerin bedellerini ödemelerini gerektirir. Bu durumda bazı insanların elde ettiğini başkalarına ödetmek tabiatı icabı “*adaletsizlik*” yaratır (DUE, 1967: 114).

Vergilemede fayda ilkesi, adalet kavramını “mübadele” veya “kendisine eşit başka bir şey” kavramından hareket ederek değerlendiren bir yaklaşımdır (MUSGRAVE, 1996: 341). Verginin mübadele teorisine göre, vergi; kamu mallarının bir karşılığı olarak alınan ve bunun için ödenmesi gereken bir bedel olarak görülmektedir (AKDOĞAN, 1996: 110). Vergi, kişinin kamu otoritesinin kendisine sunmuş olduğu hizmetlere karşılık olarak, serveti veya bedeninden yapmış olduğu zorunlu ödemelerdir. Söz konusu tanımda ortaya çıkan temel husus, verginin “hizmetler” veya “faydalar” karşılığı olduğudur (BASTABLE, 1917: 5,10).

Vergilemede fayda ilkesine göre, kamu malları için ödenmesi gereken vergi söz konusu mallardan sağlanan faydalarla ilişkilendirilmek suretiyle tespit edilmelidir (HINES, 2000: 483). Bu ilkeye göre bireyler, kamu mallarından sağladıkları faydalara uygun olarak vergilendirilmelidirler (ERDEM vd., 2003: 98). İlkenin temeli “fayda” kavramı üzerine oturmaktadır (EKER-TÜĞEN, 1994: 160). Vergilemede fayda ilkesine ilişkin olarak ortaya konulan görüşlerin ortak yanı, vergilemenin vergi alacaklısı ve yükümlüsü arasında bir çeşit değişim olarak kabul edilmesi, dolayısıyla verginin karşılıksız olma özelliğinin inkâr edilmesidir (TURHAN, 1982: 18).

Modern anlamda gelir vergisi uygulamasının mimarı olarak kabul edilen William Petty fayda ilkesinin esasını karşılıklılığın oluşturduğunu, “*vatandaşların kamu faaliyetlerini devletten elde etmiş oldukları paylar doğrultusunda desteklemesi gerektiği konusu herkes tarafından kabul edilmektedir. Buradaki payların göstergesi sahip olunan mallar ve zenginliklerdir*” ifadesiyle dile getirmiştir (SELIGMAN, 1894: 90-91).

Adam Smith’in vergilemeye ilişkin olarak ortaya koyduğu, “*her bir vatandaş, mümkün olduğu kadar ödeme kabiliyeti ile orantılı olarak, devletin koruyucu faaliyetleri altında elde ettiği geliri doğrultusunda, devleti desteklemelidir. Kişiler açısından, bir devletin masrafları, büyük bir mülkün sahiplerinin, o mülkten sağladıkları yararlar ölçüsünde katlanmak zorunda oldukları idare masraflarına benzer*” ifadeleri dikkate alındığında fayda ve ödeme gücü ilkelerinin her ikisini de savunduğu sonucuna varılabilir. Ancak düşünceleri ve ifadeleri genel olarak dikkate alınırsa Smith’in fayda teorisini benimsediği kanaatine ulaşılabılır. “Ödeme gücü/kabiliyet” kelimesi kullanılmasına rağmen, hemen akabinde “elde edilen faydalar” vurgusunu yapmak suretiyle fayda ilkesini benimsediğini ortaya koymuştur (SELIGMAN, 1894: 93-96).

Yukarıda belirtilen açıklamalar doğrultusunda, fayda ilkesinin geleneksel ifadesine göre vatandaşların devletten elde ettikleri faydalar -*devletin harcama tarafı*- oranında devlet faaliyetlerinin finansmanına katılmaları gerektiği sonucuna varılabilir. Gerçekte geleneksel fayda ilkesinin iki boyutu vardır: Birinci boyut, genel olarak 18. yüzyıl Aydınlanma Dönemi politik teorisidir. Buna göre, özet olarak, sivil toplum tarafından toplum ve onu oluşturan bireylerin ihtiyaçlarına hizmet etmek, yani, hayatlarını, özgürlüklerini ve mallarını korumak amacıyla sınırlı cumhuriyet devletlerinin kurum olarak oluşturulması gerekmektedir. Bu bağlamda vergi, sosyal mukaveleye dâhil olmak dolayısıyla elde edilen faydaların korunması amacıyla ödenmesi gereken bir “maliyet” şeklinde kabul edilmekteydi. Fayda ilkesinin bu versiyonu “vergiler medeni toplum olmak için yaptığımız ödemelerdir” ifadesiyle Justice Holmes tarafından en iyi şekilde açıklanmıştır (DODGE, 2005: 3).

19. yüzyıl endüstrileşme, kentleşme ve sınır tanımayan bir nüfus artışı getirmiştir. Bu gelişme sadece fiziki ve ekonomik altyapı olarak sağlanan faydaları değil, ayrıca fakirler ve onların devletle ilişkilerine dikkatlerin odaklanması sonucunu getirmiştir. Bu, fayda ilkesinin ikinci boyutunu oluşturmaktadır. Bu yaklaşımın onu yıkmak amacıyla olan J. S. Mill tarafından “icat edildiğini” söylemek pek de yanlış olmayacaktır. Fayda ilkesi J.S. Mill’in elinde yeniden formüle edilmiştir. Bu yeniden formülasyona göre, devletten fayda sağlayan herhangi bir özel birey, bu fayda karşılığında vergi ödemek durumundadır (DODGE, 2005: 4). Mill, bu yaklaşımda vergi mükellefi ile devlet arasındaki ilişkiyi, “*bir şeyin kendisine eşit olan başka bir şeyle (quid*

pro quo terms) değiştirilmesi” olarak ifade etmektedir. Mill’in ana hareket noktasını yine fayda kavramı oluşturmaktadır (MILL, 1909: 8).

Vergilemede faydalanma ilkesi, doğal düzen fikrini düşünce sistemlerinin temeli yapan 17. yüzyıl Alman ve İngiliz siyasal düşünürleri tarafından geniş bir kabul görmüştür. Zamanla toplum hayatının temeli olarak doğal düzen fikri geriye itilip bunun yerine toplumsal sözleşme fikri konulmaya çalışıldığında da bunun vergi alanındaki uzantısı olarak yine faydalanma ilkesi görüldü. Zira bütün bu düşünce sistemleri içinde devletin temel fonksiyonu toplumdaki düzenin ve kişilerin korunması olarak görülüyordu. Kişilerin bunun karşılığında, korunmalarıyla orantılı olarak, bir fiyat ödemeleri doğal sayılıyordu (ULUATAM, 1988: 189).

2.2. Vergilemede Fayda İlkesinin Geleneksel Yorumuna İlişkin Görüşler

Maliye ve vergi literatüründe, mübadele teorisi, vergiyi devlet tarafından sunulan mal ve hizmetlerin bir karşılığı olarak kabul etmektedir. Mübadele teorisi, hareket noktalarını oluşturan temel felsefe aynı olmakla birlikte ayrıntıya ilişkin farklılıklardan hareketle verginin neyin karşılığı olduğunu üç değişik şekilde açıklanmaktadır.

2.2.1. Vergiyi Sigorta Primi Olarak Kabul Eden Görüş

Vergiyi sigorta primi olarak kabul eden görüş, vergiyi sigorta şirketine ödenen prime benzeten yaklaşımı ifade eder. Nasıl ki belirli riskler karşısında güvenlik hizmeti sunan sigorta şirketlerine prim ödemesi söz konusu ise, devletin sağlamış olduğu güvenlik hizmetinin karşılığı olarak da vergi ödemesi olmalıdır. Buradan hareketle vergi, devletin sağlamış olduğu can ve mal güvenliği hizmetinin karşılığında ödenen sigorta primi olarak tanımlanabilir.

Vergi, bireylerin barış ve emniyet içinde kendi mallarından faydalanmak amacıyla, kollektif bir sigorta şirketi olan devlete ödedikleri bir sigorta primidir (JEZE, 1957: 383). Montesquieu bu durumu, “*vergi, kalanını emniyet altına almak için her vatandaşın malından devlete verdiği kısımdır. Devletin geliri, sunmuş olduğu güvenlik hizmeti veya sağladığı huzur ortamı için vatandaşlardan aldığı paylardan oluşmaktadır*” şeklinde açıklamaktadır (SELIGMAN, 1894: 92; BASTABLE, 1917: 12). Emile de Girardin ise, “*vergi, haklarını emniyet altına almak için, devlete vatandaşları tarafından ödenilen bir sigorta primidir*” ifadeleriyle görüşünü ortaya koymaktadır. Benzer şekilde, J.J. Rousseau da vergiyi sigorta primi olarak değerlendirmiş ve adaletin temini için vergi tespitinde ikili bir kriterden yararlanılması gerektiğini ifade etmiştir (TURHAN, 1982: 20). Buna göre verginin belirlenmesindeki birinci kriter, devletin sağlamış olduğu güvenlik dolayısıyla katlanmış olduğu giderler; ikincisi ise, sunulan hizmetlerden kişilerin elde etmiş oldukları faydalardır.

Yukarıda ifade edilen aksine, vergiyi sigorta primi olarak kabul eden görüş vergilemeyi açıklamaktan uzaktır. Sigorta priminin kaynağını sigorta şirketi ve müşteri arasındaki gönüllü mübadele ilişkisi oluştururken, verginin kaynağını mükellef ve devlet arasındaki zorunlu mübadele oluşturmaktadır. Ayrıca sigorta şirketi riskin gerçekleşmesiyle ortaya çıkan zararı tazmin garantisi verirken, devletin bu şekilde bir garanti vermesi durumu söz konusu değildir (PELİN, 1942: 137).

2.2.2. Vergiyi Hizmet Bedeli Olarak Kabul Eden Görüş

Vergiyi hizmet bedeli olarak kabul eden görüş, vergiyi devlet tarafından sunulan hizmetlerin – özellikle iç ve dış güvenliğinin – bir bedeli veya fiyatı olarak kabul eden yaklaşımı ifade eder.

Fayda teorisinin ilk savunucularından birisi Hobbes’tur. Devleti, “*insan insanın kurdudur (bellum omnium contra omnes)*” anlayışından korunmak için gerekli bir kurum olarak kabul eden Hobbes, vergiyi; genel politik teorisinin bir uzantısı olarak, “*barışın satın alınması için ödenen fiyat*” şeklinde tanımlamaktadır (SELIGMAN, 1894: 87).

Bu görüş kapsamında vergilemede eşitlik ilkesi, vergi yükünün eşit olması anlamında evrensel bir ilke olarak kabul edilmektedir. Bu anlayış ise elde edilen faydalarla katlanılan yükler arasında bir eşitliği gerektirmektedir. Elde edilen faydalar, birey açısından vergilemeye ilişkin gerçek ölçütü oluşturmaktadır ve en büyük fayda devlet koruması/güvenliğidir (SELIGMAN, 1894: 87).

Verginin, bir hizmet bedeli olarak kabul edildiği bu görüş çerçevesinde, Proudhon vergiyi; “*devletin sunduğu hizmetlerin finansmanının vatandaşlar tarafından gerçekleştirildiği bir mübadeledir*” şeklinde tanımlamaktadır (BASTABLE, 1917: 12). Benzer şekilde, P. Leroy-Beaulieu ise devletin sunmuş olduğu

hizmetlerin bedeli olarak kabul ettiği vergi için, “devletin rolü herkese tamamiyle eşit bir fedakârlık yükletmek değil, fertlere gördüğü hizmetlerin adil bir fiyatını ödetmektir” ifadesini kullanmaktadır (PELİN, 1942: 137).

Mukavele teorisinin öncü savunucularından Hugo Grotius ise vergiyi basit olarak *verme ve alma teorisini* olarak ifade etmektedir. Bu tanımlama doğrultusunda Grotius, bir anlamda, fayda teorisinin öncüsü olarak kabul edilebilir. Grotius, vergi yükünün devletin sunduğu güvenlik hizmetinden sağlanan faydalar ile orantılı olması yani faydaları aşmaması gerektiğini ifade etmiştir. Bu bağlamda Grotius vergi için, “devlet tarafından sağlanan güvenliğin fiyatı” tanımını yapmıştır. Bu görüş Pufendorf tarafından da kabul edilmektedir (SELIGMAN, 1894: 88-89).

Vergiyi devlet tarafından sağlanan hizmetlerin bedeli olarak kabul edebilmek için sunulan hizmetten elde edilen fayda ile vergi olarak ödenilen bedel arasında ekonomik bir eşdeğerliliğin bulunması gerekmektedir. Oysa vergi uygulamasında söz konusu ekonomik eşdeğerlilik çoğu zaman gerçekleşmemektedir. Bireyler kamu mallarından, ödemiş oldukları vergilere göre değil, eşit ölçüde yararlanma hakkına sahiptirler. Eğer vergi kamu mallarının bedeli olarak kabul edilirse, devlete en fazla vergi veren kişinin bu mallardan en çok yararlanması gerekecektir. Oysa bu mallardan en fazla yararlananlar çoğu zaman hiç vergi ödemeyen ya da çok az vergi ödeyenler olabilmektedir (PEHLİVAN, 2006: 111). Ayrıca mükellef ile devlet arasında iddia edilen hizmet verme ve vergi alma ilişkisine dair herhangi bir sözleşme/hukuki düzenleme de söz konusu değildir.

2.2.3. Vergiyi Genel Giderlere Katılma Payı Olarak Kabul Eden Görüş

Vergiyi genel giderlere katılma payı olarak kabul eden görüş, toplumun bir üreticiler birliği ve verginin devlet tarafından gerçekleştirilen kamu mallarının sosyal üretime katılması karşılığında ödenen bir pay şeklinde değerlendirildiği görüşü ifade eder. Bu görüş Mirabeau, Sismondi ve Thiers tarafından, “*şu hâlde toplum, her ferdin az veya çok miktarda hisse senedine sahip olduğu ve herkesin sahip olduğu miktara göre ödeme yapmasının gerektiği bir şirket değil de nedir?*” ifadeleriyle savunulmuştur (JEZE, 1957: 383). Duc de Broglie ise bu konudaki görüşünü, “*devlet sosyal istihsalin bir masarifi umumiye müteahhididir (toplum bir üreticiler birliğidir ve devlet bu birliğin sosyal üretiminin genel harcamalarını karşılamakla yükümlü bir müteahhittir)*” ifadeleriyle dile getirmiştir (PELİN, 1942: 137). Vergi devlet tarafından karşılanan sosyal üretimin bu genel harcamalarına bireylerin kendi payları doğrultusunda katılmalarıdır.

Ancak yukarıda iddia edildiği gibi toplum bir üreticiler birliği değildir. Devlet çok daha farklı özelliklere sahip bir organizasyondur. Üreticiler birliğine dâhil olan bireylerin bu birlikten diledikleri taktirde çıkmaları söz konusu olmasına karşın toplumu oluşturan bireylerin böyle bir tercihleri söz konusu olamaz.

2.3. Fayda İlkesinin Modern Yorumu

19. yüzyılın sonlarında bazı Avrupalı akademisyenler fayda teorisinde rönesans olarak yorumlanabilecek çalışmalar ortaya koymuşlardır. Bunların en önemlileri; İsveç’te Knut Wicksell ve Erik Lindahl, İtalya’da Maffeo Pantaleoni, Antonio de Viti de Marco ve Ugo Mazzola ve Avusturya’da Emil Sax’dır. Bu akademisyenlerin fayda teorisine ilişkin yorumları ve açıklamaları geleneksel fayda teorisi yaklaşımından farklıdır.

Fayda ilkesinin modern yorumları, vergi ve hizmet arasındaki ilişkisinin daha açık bir şekilde kurulmasına ve geleneksel yorumdaki eleştirilere de açıklık getirilmesine imkân sağlamıştır. Fayda ilkesinin modern yorumuna ilişkin olarak, yorumu gerçekleştiren bilim adamlarının görüşleri doğrultusunda farklı yaklaşımlar ortaya çıkmıştır. Aşağıda bu yaklaşımlar ayrıntılı bir şekilde değerlendirilmektedir.

2.3.1. Wicksell Yaklaşımı

Fayda teorisinin modern yorumu konusunda önemli katkılar sağlayan teorisyenlerin başında Knut Wicksell gelmektedir.³ Wicksell, fayda ilkesi çerçevesinde, vergilemeye ilişkin olarak “*değer ve karşı değer*” yaklaşımını geliştirmiştir. Bu anlayış nispi oybirliği kuralı aracılığı ile yerine getirilmektedir (WICKSELL, 1958: 72). Wicksell’e göre vergilemenin temel ilkesi devlete sağlanan destek ile devletten sağlanan fayda arasındaki denklidir. Wicksell’in doktora tezinin ikinci bölümü “Adil Vergilemenin Yeni İlkesi” adını

³ Çağımızın en önemli maliyecileri olan James Buchanan ve Richard Musgrave’e göre Wicksell modern kamu maliyesinin babasıdır (HANSJURGENS, 2000, s.96).

taşımaktadır. Bu bölümün ana düşüncesini vergileme işleminin ve harcamanın gönüllü değişime dayalı bir işlem olduğu görüşü oluşturmaktadır. Bu oybirliği kuralı ile garanti altına alınmaktadır. Vergilemenin değer ve karşı değer (fayda) ilkesi, sadece vergilerin dağıtımına ilişkin olarak belirleyici olan ödeme gücü ilkesinin aksine hem kamu harcamaları hem de kamu gelirlerinin aynı anda belirlenmesini garanti altına aldığı için üstündür (BUCHANAN, 1952: 600). Bu mali kuralın avantajı seçmen/vergi mükellefinin maliyet ve fayda karşılaştırması yapmak suretiyle karar vermesidir. Yani seçmen/vergi mükellefi karar verirken kamu harcamalarının kendisine sağladığı faydaları ve getirdiği vergi yükünü dikkate alma imkânına sahiptir.

Wicksell fayda ilkesini, kamu harcamalarının hacmi ve bunun sonucunda vergi yüklerinin belirlenmesindeki açık rolüne vurgu yaparak savunmaktadır. Wicksell'e göre fayda ilkesinin fazileti, kamu harcamaları ve kamu gelirlerini ilişkilendirmek suretiyle kamu faaliyetlerinin sınırlandırılmasıdır. Böylelikle, toplam vergilerde de sınırlama sağlanabilir. Mükellefler en azından kendilerine sunulmayan kamu mallarının finansmanı için gerekli olan vergi yükünden kaçınabilirler. Wicksell, ödeme gücü ilkesinin toplumun tüm serveti üzerinde sınırsız vergileme gücüne sahip olması başarısızlığını göremeyen seleflerini eleştirmiştir. O'na göre, ödeme gücü ilkesi sadece vergi dağıtımının belirlenmesinde kullanılabilir; toplam vergi miktarı konusunda belirleyici olamaz (WICKSELL, 1958: 75).

Wicksell'in fayda teorisine esas katkısı, vergileme sorununun siyasal niteliğine verdiği önem olmuştur. Wicksell'e göre fayda teorisi, sadece ekonomik analize uygun düşmesi ile değil, aynı zamanda modern demokratik toplumun esprisini yansıtmaya nedeniyle de ödeme gücü yaklaşımına tercih edilmelidir. Günümüz toplumu kişisel hürriyetler anlayışına önem vermektedir. Bu nedenle, herhangi bir kimseye arzu etmediği hizmetler karşılığında zorla vergi ödetmekle haksızlık yapılmaktadır. Wicksell, insanların arzularını saygıya değer olarak kabul etmektedir. Buradan hareketle, bütçeye ilişkin kararların alınması sırasında bireyin gönüllü davranışı ve oybirliği kuralının esas olarak benimsenmesi gerektiğini ifade etmekte; ancak, "yaklaşık oybirliği ve yaklaşık ortalama davranış" kuralları ile bu katı anlayışından biraz taviz vermektedir (MUSGRAVE, 2004: 88).

Wicksell, her şeyden önce, bütçenin gelir ve harcama tarafları arasındaki bağı açık hale getirmiştir. Wicksell'e göre, belirli bir harcama projesi sunulduğunda, aynı zamanda harcamanın finansmanı için gerekli vergi yükünün dağıtımına ilişkin düzenlemeler de hayata geçirilmektedir (BUCHANAN, 1999: 115). Buna göre, değer ve karşı değer (fayda) ilkesinin güçlü uygulaması mali kesim için reform stratejilerine hizmet etmekte ve refah devletinin krizini çözmektedir. Mevcut kamu maliyesi reform stratejilerinin, bütçenin ya harcama ya da gelir boyutuna odaklanma kısır döngüleri çözüme kavuşturulmaktadır (HANSJURGENS, 2000: 97).

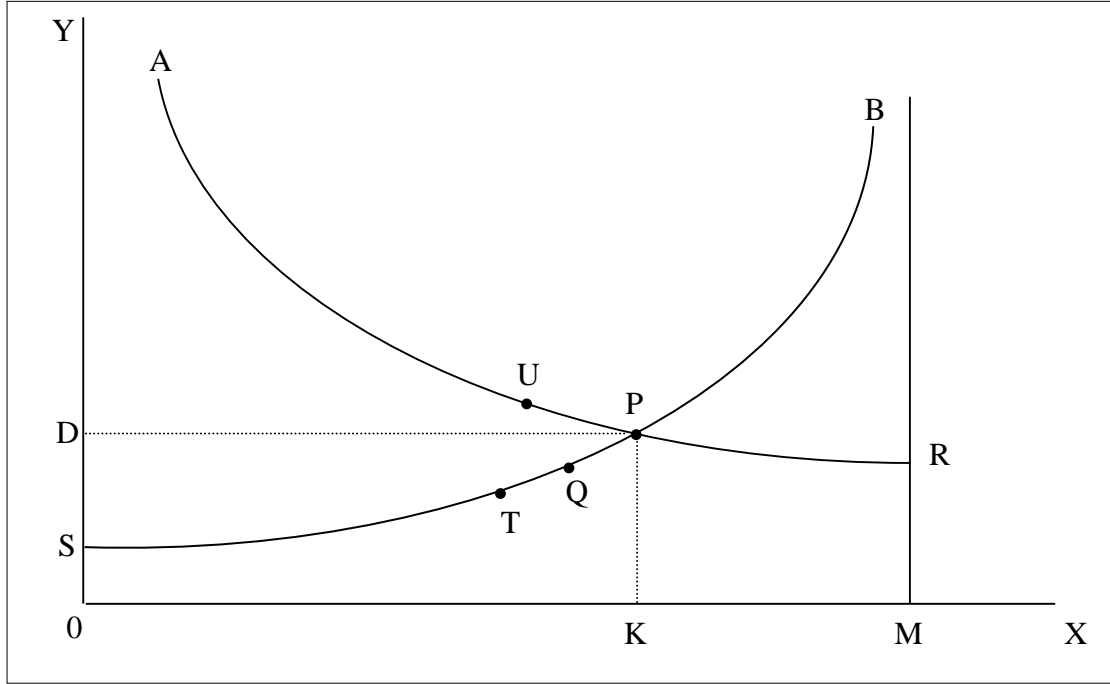
Wicksell'in gerçekleştirmiş olduğu çalışmalar Erik Lindahl tarafından devam ettirilmiştir. Lindahl'ın Vergilemenin Adaleti adlı eseri, kamu maliyesi alanındaki en temel çalışmalardan biri olarak kabul edilmektedir. Lindahl söz konusu eserinde, kamusal ihtiyaçların tatmininde gönüllü kişisel tercihlerin dikkate alınması gerektiği noktasına vurgu yapmaktadır. Ayrıca, toplam kamu malları seviyesinin belirlenmesinde vergiler aracılığı ile maliyetlerin dağıtımı ve finansmanı sorunları yorumlanmaktadır (LINDAHL, 1958: 168-176).

2.3.2. Lindahl Yaklaşımı

Lindahl, toplam kamu malları seviyesinin belirlenmesinde maliyet unsurunu oluşturan vergilerin mükellefler arasında optimum dağıtımını sağlayacak bir model ortaya koymaya çalışmıştır. Wicksell'de olduğu gibi, Lindahl modeli de vergi mükelleflerinin kamu mallarına ilişkin tercihlerini açıkladığı ve bu tercihlerin dikte etmiş olduğu fiyatları gönüllü olarak ödedikleri "gönüllü değişim" varsayımı üzerine inşa edilmiştir (COOPER, 1994: 448).

Lindahl modeli, toplumda fayda maksimizasyonu hedefleyen iki grup (A ve B) varsayımı ile geliştirilmiştir. Bu iki grup, toplumun arzu ettiği toplam kamu malları seviyesinin toplam maliyetine birlikte katılmak durumundadırlar. Bu gruptan birinin toplam maliyete katılma payı, diğer grubun katılma payına göre belirlenmektedir. Her bir grup tercihleri tarafından belirlenen talep eğrisine/tarifesine ve diğer grubun talebi tarafından belirlenen arz eğrisine/tarifesine sahiptir: A grubunun kamu mallarına olan talebi B grubu için fiyattır. Lindahl, kamu mallarının sunumu konusunda söz konusu iki grup arasındaki pazarlık işlemini ortaya koymuştur. Pazarlık işlemi sadece kişisel tercihlere değil, ayrıca kamu mallarının finansmanına katılma payına (vergiye) bağlıdır. Denge durumunda kamu malının marjinal faydası ve vergi fiyatı eşitlenmektedir (Lindahl fiyatı) (LINDAHL, 1958: 168).

Lindahl, iki gurubunda kamu malından maksimum fayda elde etmeyi umduklarını ve fayda maksimizasyonu hedefine sahip iki grup arasındaki ilişkiyi Şekil 1 yardımıyla açıklamaya çalışmıştır.

Şekil 1. Lindahl Dengesi

Kaynak: LINDAHL, 1958: 170.

Şekil 1’de;

Yatay eksen (X), toplam maliyetin gruplar arasındaki oransal dağılımını,

Dikey eksen (Y), toplam kamu harcamaları seviyesini,

AR eğrisi, (A) grubu için talep eğrisi, (B) grubu için arz eğrisini,

BS eğrisi, (B) grubu için talep eğrisi, (A) grubu için arz eğrisini göstermektedir.

0 noktasında; toplam maliyete katılım oranı (A) grubu için %0, (B) grubu için ise %100,

M noktasında; toplam maliyete katılım oranı (A) grubu için %100, (B) grubu için ise %0’dır.

0 noktasından M noktasına doğru hareket ettikçe, toplam maliyete katılım oranı; (A) grubu için artarken, (B) grubu için azalmaktadır. Tersine, M noktasından 0 noktasına doğru hareket ettikçe, toplam maliyete katılım oranı; (B) grubu için artarken, (A) grubu için azalmaktadır.

Piyasa sisteminde özel mallar için söz konusu olduğu gibi, fiyat ve marjinal fayda birbirine eşit oluncaya kadar her iki grubun da taleplerini artırdığı varsayımı kabul edilmektedir. Bu varsayım, (A) ve (B) gruplarının toplam maliyetlerin dağıtılması konusunda, her bir grubun katlanacağı seviye ve ayrıca, toplam kamu harcamaları seviyesinin talep eğrilerinin kesiştiği P noktasında olduğu sonucunu bize vermektedir.

P noktasında; (A) grubunun toplam maliyete katılma payı: OK,

(B) grubunun toplam maliyete katılma payı: KM,

Kamu harcamaları seviyesi: OD kadardır.

P dışındaki herhangi bir noktada, ya daha fazla kamu malı talebi ya da farklı maliyet dağılımı arzulanması sebebiyle gruplardan birisinin tatmini gerçekleşmemektedir. Dolayısıyla da denge noktasının değişimi arzulanmaktadır. Örneğin, (A) ve (B) gruplarının, başlangıçta, toplam maliyetin eşit bölüşümünü sağlayan T noktasındaki denge üzerinde anlaşmaya vardıklarını kabul edelim.

T noktasında; (A) grubu, katlandığı toplam maliyet düzeyinde daha fazla kamu malı talep edecektir. Söz konusu talebin seviyesi U noktası ile gösterilmektedir. Ancak, bunun gerçekleşmesi imkânsızdır. Çünkü söz konusu dengede (B) grubu U toplam kamu harcamaları seviyesinde anlaşmayı kabul etmesine karşın, Q noktası ile gösterilen toplam maliyet bölüşümünü arzu etmektedir. Dolayısıyla, iki grup başlangıçta T denge noktasında anlaşmaya varsalar bile, (B) grubu, muhtemelen, eğer (A) grubu daha fazla maliyete katlanmak isterse, toplam kamu harcamalarının arttırılmasını isteyecektir. (A) grubu ise, toplam kamu harcamalarının (U seviyesinden) daha düşük bir seviyeye indirilmesini kabul edebilir.

P noktasına doğru hareket edilmesinin gruplar açısından ortaya çıkardığı sonuçlar şöyle ifade edilebilir: (A) grubu için, T noktasında katlandığı maliyete göre, daha fazla kamu malı tatmini söz konusu olduğundan kamu harcamalarının yükseltilmesi tatminini artırır. (B) grubu için ise, T noktasında katlandığı maliyete göre, toplam maliyet içerisindeki payı azaldığı için tatmin seviyesi yükselecektir. Buradan hareketle, P noktasının, grupların kamu faaliyetlerinin seviyesi konusunda uzlaşmaya vardıkları tek toplam maliyet dağıtım noktası olduğu sonucuna varılabilir.

Lindahl'ın analizi, toplam maliyetlerin gruplar arasındaki dağıtım sorununa çözüm getirmesine karşın, toplam kamu harcamalarının ortaya çıkardığı faydaların nasıl dağıtılacağı konusunda herhangi bir açıklamada bulunmamaktadır. Bu durum ise, analizin en önemli eksikliğini oluşturmaktadır (COOPER, 1994: 450).

Lindahl'a göre vergilemede fayda ilkesi, rasyonel ve adil herhangi bir vergi sistemi için çok hayati bir öneme sahiptir. Lindahl bu derece önem atfettiği fayda ilkesinin anlamını "her bir kişinin ödemesi gereken marjinal vergi, kamu harcamalarının kendisine sağlamış olduğu marjinal faydayı aşmamalıdır" ifadesiyle dile getirmiştir (COOPER, 1994: 452).

Lindahl modeli gönüllü mübadele modeli olarak da ifade edilmektedir. Her iki grubun veri kamu malı düzeyi için ödemeye istekli oldukları vergi paylarını belirler. Bu bağlamda, gruplar arasında bir değiş tokuşun olduğunu varsayar. 1880'lerin sonlarında, neoklasik analiz çerçevesinde İtalya'da gönüllü değişim esası üzerine bina edilen kamu maliyesi teorisine göre de kamu harcamalarının miktarı ve dağıtım vergi mükelleflerinin tercihleri doğrultusunda-özel sektörde olduğu gibi- gerçekleştirilmelidir. Bu nedenle, özel ihtiyaçları tatmin eden özel mal ve hizmetler ile kamusal ihtiyaçları tatmin eden kamu malları benzer şekilde analize tabi tutulmalıdır. Bu bağlamda, vergi, devletin sunmuş olduğu kamu malları karşılığında yapılan ödemeler şeklinde, bir mübadele unsuru olarak değerlendirilmektedir (FAUSTO, 2006: 70).

2.3.3. Pantaleoni Yaklaşımı

İtalyan kamu maliyesi geleneğini, maliye ve vergi literatürünü önemli ölçüde etkilemişlerdir. Bu geleneğin temsilcilerinden olan Pantaleoni, *Contribution to the Theory of the Distribution of Public Expenditure* adlı meşhur eserini 1883 yılında yayınlamıştır. "Bütçenin gelir ve gider taraflarının birlikte değerlendirilmesi" anlamında kullanılan *bütçe etkinliği* dengesinin belirlenmesinde marjinal faydaların eşitliği ilkesini uygulayan ilk ekonomist Pantaleoni'dir. Pantaleoni'ye göre; bütçenin gelir ve harcama tarafları birbirlerine bağlı olarak belirlenmedikçe, kamu mallarından sağlanan faydaların, ihtiyaçların karşılanmaması nedeniyle oluşacak toplumsal refah kaybına değip - değmeyeceğinin belirlenmesi olanağı yoktur. Dolayısıyla vergiler sadece maliyet unsuru olarak değil, ürettikleri faydanın unsuru olarak da değerlendirilirler (PANTALEONI, 1958: 21).

Pantaleoni'ye göre, *bütçe etkinliği* dengesi piyasa dengesi gibidir. Ancak, bu mekanizmada vatandaşlar ve parlamento şeklindeki iki tarafın da çıkarlarını maksimum kılan bir dengeye ulaşamamaktadır. Pantaleoni, "Bütçenin harcama tarafı ihtiyaçların tatmin veya karşılanma seviyesini gösterir ve vergi yükünün neden olduğu toplam fedakârlık seviyesine karşılık gelmektedir. Toplam tatmin seviyesi, en azından yasa koyucunun düşündüğü toplam fedakârlık seviyesinde (parlamentonun ortak görüşü) olmalıdır" ifadeleriyle bu noktaya işaret etmektedir (PANTALEONI, 1958: 17). Burada Pantaleoni'nin katkısı, kamu malları fiyatının belirlenmesini açık bir şekilde politik faktörlerle ilişkilendirerek değerlendirmesidir (FAUSTO, 2006: 71).

İtalyan kamu maliyesi geleneğinde, insanlar, devlet veya piyasanın özel mal veya hizmet arzını hangi kaynağın kendileri açısından daha az pahalı olduğuna bakarak desteklerler. Yani hizmetin maliyetini dikkate alarak finansman sağlanması söz konusudur. Kamu mal ve hizmet arzı bazıları için pahalı olurken diğerleri için ucuz olabilir. Böyle bir durumda görüş ayrılıkları ortaya çıkacaktır. Görüş ayrılıklarının çözümü ise politik güç kullanımı ile olacaktır. Örneğin, Pantaleoni devleti, piyasa sistemi ilişkileri sonucu oluşan fiyat sisteminde parazitlerin varlığı durumunda politik fiyat sistemi yaratan bir kurum şeklinde değerlendirmektedir. Çok büyük bir kısımda, her bir alıcı aynı piyasa fiyatını ödemektedir. Buna karşın, politik fiyat uygulamasında her bir alıcı

tamamen kişisel fiyat ödeyebilmektedir. Politik fiyatlar herhangi bir durum için uygulanan ayrımcı fiyatlardır. Ayrımcı durumlar vergilemenin özel durumlarına dayandırılmaktadır (FAUSTO, 2006: 71).

Pantaleoni'nin analizinde politik fiyat; alıcı ve satıcının kimlikleri dikkate alınmaksızın, aynı malın aynı miktarının aynı yer ve zamanda aynı fiyattan satılması şeklinde ifade edilen kayıtsızlık kuralına uymadığı için piyasa fiyatından (ekonomik fiyat) farklıdır. Politik fiyat uygulamasında, aynı mal alınıp satıldığında, alıcı ve satıcının politik, sosyal, etik ve diğer şartları dikkate alınarak farklılaştırmalar yapılabilmektedir. Devlet, politik fiyatı hem alıcı hem de satıcı durumunda iken kullanmaktadır. Politik fiyat türünün en iyi örneği vergidir. Bu da ekonomik ve politik faktörler arasındaki bağımlılığın göstergesidir (FAUSTO, 2006: 72).

Pantaleoni modelinde ana hizmeti piyasa fiyatları vermektedir. Politik fiyatlar ise sadece parazit olarak oluşabilir. Pantaleoni formülasyonundaki ilginç özelliklerden birisi, parazit – ana ilişkisinden *-vergilemeye dolayısıyla politik fiyata ihtiyaç duyulduğu anlamına gelir-* doğan politik fiyatın genişlemesinin doğal sınırlayıcı bir çeşidi olduğudur (BACKHAUS-WAGNER, 2005: 328-329).

2.3.4. De Viti de Marco Yaklaşımı

İtalyan kamu maliyesi geleneğinin en önemli isimlerinden birisi de Antonio de Viti de Marco'dur. *The Theoretical Character of Public Finance* adlı eseri 1888 yılında yayınlanmıştır. De Viti de Marco, kamu maliyesi problemlerini, her ikisi de maksimizasyon ilkesi üzerine bina edildiği için, politik ekonominin problemleriyle aynı karakteristiğe sahip olarak değerlendirmiştir (FAUSTO, 2006: 73).

De Viti de Marco'ya göre, modern devletlerdeki demokratik yapılanma, doğası gereği kamu maliyesi faaliyetlerini verimli kılmaktadır. Çünkü vergilerin toplanmasıyla gelir elde edilmekte ve bu gelirler kamu mallarına dönüştürülmektedir. Kamu malları ise toplumsal ihtiyaçların tatminini sağlamaktadır. Bu bağlamda toplumsal ihtiyaçların tatmininin bir maliyeti, yani yüklediği bir fedakârlık/vergi vardır (FAUSTO, 2006: 73).

De Viti de Marco'ya göre, devleti özel ekonomiye zarar veren bir unsur olarak değerlendirilen eski anlayış gerçeği açıklamakta yetersiz kalmaktadır. Devlet özel ulusal servetin bir kısmını kamu mallarına dönüştüren büyük bir firma gibidir. Bu anlayış doğrultusunda, kamusal faaliyetler vergilerin kamu mallarına dönüştürülmesi faaliyetleridir (FOSSATI, 2004: 5). Devletin kamu malları üretme zorunluluğu; buna karşılık vatandaşların söz konusu üretimin finansmanını gerçekleştirme ödevleri vardır. Bu zorunluluk ve ödevlerin bağdaştırılması bir değişim ilişkisidir (MUSGRAVE, 2004: 89).

Feodal dönemde firma, güç sahibi sınıfın kural koyduğu bir monopoldür. Bu monopol faydalarını maksimumlaştırmaya çalıştığından, kamu mallarının üreticileri ve tüketicileri arasında düşmanlıklar baş göstermektedir. Bu dönemde tüketicilerin kamu malları için ödedikleri fiyatlar içerisinde hem maliyet hem de kar mevcuttur. Sonraki tarihsel süreçte, devlet/firma işbirliği/kooperatif organizasyonuna dönüşmüştür. Bu organizasyon içindeki bütün vatandaşları hem yöneten hem de yönetilen şeklinde kabul etmek mümkündür. Bunun sonucunda, günümüz demokratik toplumlarındaki işbirlikçi devlet, feodal dönemdeki monopol devletten farklı olarak, kamu malları üretiminin genişlemesi için cebir unsuru kullanmaz. Fakat vatandaşların aralarındaki sosyal sözleşmeye bağlı kalma konusunda zorlayıcı olabilir (FAUSTO, 2006: 74).

De Viti de Marco'nun devlete ilişkin analizleri vergi açısından da geçerlidir. Monopol devlet tarafından monopol piyasada üretilen kamu malları ücret olarak adlandırılan değişim fiyatından tek tüketiciye sunulur. Demokratik toplumlardaki işbirlikçi devlet bütün toplumun ihtiyaçları için tüketilen genel kamu malları dışında özel mal ve hizmet üretmez. Bu nedenle özel ekonomi ve devlet arasında bir değişim ilişkisinden söz edilemez. Dolayısıyla fiyat söz konusu olamaz. Kamu malları üretimi vergiler ile finanse edilir. Buradan hareketle vergi, her bir vatandaşın, kendisi tarafından tüketilen kamu mallarının maliyetinde kişisel payını ifade eden bir fiyattır (FAUSTO, 2006: 74).

De Viti de Marco'ya göre, genel kamu mallarının toplam maliyetinin vatandaşlar arasındaki dağılımı, marjinal faydalar doğrultusunda olmalıdır. Yani vergilendirmede her bir mükellefin sağladığı fayda dikkate alınarak gerçekleştirilmelidir. De Viti de Marco bu durumu ifade etmek için "özel eşitlik ilkesi" (fayda ilkesi) olarak ifade etmektedir (FOSSATI, 2004: 19).

2.3.5. Mazzola Yaklaşımı

Mazzola, doğrudan kamusal amaçların ve kamusal ihtiyaçların doğasına ve bu amaç ve ihtiyaçları tatmin edecek belirli malların kapasiteleri konusuna yoğunlaşmıştır. *Kamu Maliyesinin Bilimsel Unsurları* adlı eseri ile Mazzola amacına görkemli bir şekilde ulaşmıştır. Bu eseriyle İtalya'da ve herhangi bir yerde, kamu maliyesi

biliminin, saf pozitif algoritmanın takibiyle mali optimumun iki amacını -etkinlik ve adalet- birlikte gerçekleştirebilecek kabiliyete sahip olduğunu göstermiştir (KAYAALP, 2004: 78).

Ugo Mazzola, kamu maliyesi teorisine ilişkin görüşlerini bireysel karar birimleri üzerine oturtmuştur. Mazzola'ya göre, ihtiyaçlar, amaçlar vs. sosyal değil bireyseldir. Kollektif ihtiyaçlar bireysel tercihlerin türetilmesidir. Mazzola'nın analizlerinde kişisel amaçlar birinci planda gelmektedir. Buna karşın, bu amaçların gerçekleştirilmesi, öncelikle diğer birtakım amaçların gerçekleştirilmesini gerektirmektedir. İnsan, ulusal güvenlik veya genel savunma gibi esas amaçlarını bir kenara bırakamaz. İnsan, hayattaki entelektüel ve moral gelişimini sağlayacak amaçlarının gerçekleştirilmesini temin eden bir ortam ister. Böyle bir ortam olmadıkça bireysel amaçlarına ulaşması söz konusu değildir. Bu ortamın oluşturulabilmesi için diğer insanlarla iş birliği yapılması gerekmektedir. Bunun sonucunda, bireysel amaçların gerçekleştirilmesi için "koşul" oluşturan ve sadece *politik iş birliği* ile ulaşılabilecek olan "kamusal" amaçlar ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda, Mazzola, kamu mallarının özel malların tamamlayıcısı olduğunu ifade etmektedir (KAYAALP, 2004: 79-80; MEDEMA, 2005: 9).

Bu çerçevede, Mazzola'ya göre, kamu mallarının sağlanması ve elde edilmesi bir değişimdir ve tüketimin ve değişimin bütün yaklaşımları fayda maksimizasyonu ilkesi tarafından yönetilmektedir. Mazzola'ya göre; "İnsan davranışındaki eğilim, en düşük maliyetle en yüksek tatmin seviyesinin sağlanmasıdır". Bu anlayışından hareketle, kamu ve özel mallara ilişkin olarak, fiyat düzenlemelerinin farklılığını açıklamak için, *kamu ve özel mal tüketimi birleşimi* fikrini geliştirmiştir. Bir diğer ifadeyle, kamu mallarının özel malların tamamlayıcısı olduğunu belirtmektedir. Mazzola bu konuda "*her bireysel ihtiyaç kamu malları ihtiyacının bir kısmına da içermektedir... Bu nedenle, kamu mallarının nihai faydalarının dereceleri, kamu malları ihtiyacının dışında kalan otonom ihtiyaçlar yoğunluğunun bir kombinasyonudur*" ifadelerine yer vermektedir (MAZZOLA, 1958: 40)

Piyasa sisteminde, her bir malın piyasa fiyatı, bu mal için kişinin ödemeyi arzu ettiği değeri ifade eden nihai fayda derecesini doğrulayıcı niteliktedir. Yani, piyasa sisteminde her bir malın fiyatı, her bir birey için bütün malların nihai fayda derecelerinin eşit olacağı şekilde ayarlanmaktadır. Oysa, dışlanamama özelliği dolayısıyla, kamu malları için tek bir piyasa fiyatının oluşturulması aynı tatmini sağlamaz. Bu nedenle, toplum açısından, minimum maliyetle maksimum fayda hedefine ulaşmak için, her bir kişiye veri kamu malı miktarının tüketiminden sağladığı nihai fayda derecesine eşit bir vergi fiyatı tayin edilmelidir (MAZZOLA, 1958: 40; MEDEMA, 2005: 10).

Mazzola, kamu mallarına ilişkin fiyat oluşum kanunundan sapmaların iki şekilde gerçekleştiğini ortaya koymuştur. Mazzola bu konudaki görüşlerini, "*ücret veya fiyat özel ekonomideki özel fiyatın kamu ekonomisindeki temsilcisi durumundadır. Örneğin, posta hizmetleri geniş anlamda kullanıcılar için farklı nihai faydalara sahip olmasına rağmen, tek fiyat söz konusudur. Bu durum fiyat oluşum kanunundan sapmanın birinci şeklidir. Ayrıca, ihtiyaçları tatmin talepleri için yeterli yoğunlukta olmayan bazı ekonomik birimler için kamu malı basitçe arzu edilebilir olabilir. Çünkü söz konusu kamu malı nihai fayda derecesi kendileri için yüksek olan, ihtiyacın tatminini gerçekleştiren ve talep edilen diğer ekonomik birimler açısından kolektif tüketim için elverişli olabilir. Örneğin, şehirdeki sokak ışıklandırması sistemi zengin sınıfın ihtiyacıdır; onlar bu sistemi talep ederler ve talep ve tüketim çakışır. Fakir sınıfın da söz konusu sokak lambalarından yararlandıkları bir realitedir. Ancak çok büyük bir olasılıkla onlara bunun için bir şey sorulmayacaktır. Çünkü, onlar için herhangi bir noksanlık daha zorunlu istekleri için gerekli fazlalıklardan olacaktır. Bu durum ise fiyat oluşum kanunundan sapmanın diğer şeklidir*" ifadeleriyle dile getirmektedir (MAZZOLA, 1958: 45-46).

Yani, kamu mallarına ilişkin fiyat düzenlemesi kanunu iki sapma dışında bütün mali ekonomi açısından geçerlidir. Herhangi bir ekonomide, birey için kamu mallarının nihai fayda derecesi, kamu yükümlülüğünün dağıtımını sonrasında eşit olmalıdır. Bu fiyat düzenlemesi piyasa fiyatından farklıdır ve kamu malları faydasının tamamlayıcı doğasına ve tüketiminin objektif koşullarına (bölünememe özelliği) dayanmaktadır. Bireyler bu işlem sayesinde, özel ve kamu malları tüketiminden maksimum tatmini gerçekleştirebilirler (MAZZOLA, 1958: 46).

Mazzola, kamu ve özel mallara ilişkin denge bozukluğunun ise sadece kamu sektöründeki "kusurlu değerlendirme 'den" doğabileceğine işaret etmektedir. Mazzola hükümetin kendisine verilen temsil yetkisini baskın çıkar grupları lehine kullanması durumunda söz konusu bozuklukların ortaya çıkabileceğini ifade etmiştir. Bu kriter doğrultusunda, temsili demokraside kamu mallarının sağlanması ve vergi yükünün dağıtımını, optimalitenin gerektirdiği davranışlara göre olmalıdır (MEDEMA, 2005: 10).

2.3.6. Sax Yaklaşımı

Avusturyalı Emil Sax, 1884 yılında *Politik Ekonominin Doğası ve Görevleri* adlı eserinde, ekonomik faaliyetin kolektif ve bireysel formlarının aynı kriter ve motive edicilere sahip olduğu anlayışından hareketle, subjektif değer teorisini kamu ekonomisine uygulamıştır. Sax'ın ekonomik teoriye ilişkin mutlak öncülü, kamu ve özel ekonominin aynı temel ilkelerin konusu olduğudur. Sax'a göre, ihtiyaçların belirlenmesindeki fizyolojik yaklaşımlar, kamu ve özel malların seçiminde aynı temele dayanmaktadır. Özel ekonomide olduğu gibi, kamu ekonomisinde de bireyler kendi çıkarlarının tatmini motivasyonuna sahiptir. Her iki durum da egoizm, mütekabiliyet ve diğerkâmlık⁴ söz konusudur. Farklı olarak, rasyonel insan kolektif ve bireysel ihtiyaçları arasında denge kurmak için savaşıyor sosyal egoisttir. Bu bağlamda, kamu ekonomisinde vatandaşların bireysel çıkarlarının maksimizasyonu, eş zamanlı olarak sosyal sosyal kabul edilebilir ekonomik dengenin sağlanmasını gerektirmektedir (SAX, 1958: 177; MOSCA, 2006: 3).

Sax, kamu ekonomisinin kurulmasına ilişkin girişimlerini insanların bütün sosyo-ekonomik kararlarının sorumlusu olan iki temel unsurun, bireycilik ve kolektivizm, belirlenmesi ile başlatmıştır. Bireyselcilikte etkileşim ve karşı etkileşim kişisel belirlemeye tabidir. Daha modern bir terminolojiyle ifade edilecek olursa, bireyler karar birimleri olarak kabul edilmektedirler. Oysa kolektivizmde birey grup içinde ikinci planda kalmaktadır. Karar birimi olarak grup kabul edilmektedir. Bireycilik ve kolektivizm egoizm, karşılıklılık ve diğerkâmlık unsurlarının farklı tezahürleridir. Bireycilik ve kolektivizm, doğumla birlikte insanda var olan ve eş zamanlı olarak işleyen iki unsurdur (PICKHARDT, 2005: 278-279; NECK, 1989: 24).

Sax, kolektif ihtiyaçları “evrensel kolektif ihtiyaçlar” ve “özel kolektif ihtiyaçlar” olmak üzere iki kategoride değerlendirmektedir. Grup içerisindeki bütün üyeleri birlikte etkileyen evrensel kolektif ihtiyaçlar kendi içinde grup içerisindeki bütün üyeleri aynı ve farklı yönde etkileyen faaliyetler olmak üzere iki alt gruba ayrılmaktadır. Ancak bu sınıflandırmanın teorik temelleri yeterince açık değildir. İkinci kategoriyi oluşturan özel kolektif ihtiyaçlar ise grup içerisindeki üyelerden biri veya birkaçını etkilemektedir. Bu kategori de kendi içinde “kamu işletmesi” ve “kamu kuruluşu” şeklinde iki alt gruba ayrılmaktadır (SAX, 1958: 179-182).

Sax, analizlerini özellikle özel kolektif ihtiyaçların iki formu üzerinde yoğunlaştırmıştır. Kamu işletmesi, tüketimleri sonucunda kullanıcılara belirlenebilir kişisel faydalar sağlayan özel malların sağlanması ile ilgilidir. Sax, kamu işletmesi görüşünü demiryolu örneği ile ortalama maliyette azalma ve ayrıca monopol durumunda politik fiyat fikri dolayısıyla ortaya koymaktadır. O'na göre bu kategoride kişisel çıkarlar toplumsal piyasada hâkim olmakta ve özel tüketici ve işletme arasında ilişki ile aynı ilişki söz konusu olmaktadır. Bireysel ekonomik birimlere arz edilen malların fiyatları, Sax tarafından “*vergi fiyatları*” şeklinde ifade edilmektedir (SAX, 1958: 180).

Kamu kuruluşu kolektif amaçlar konusunda kamu işletmesinden daha güçlü bir araçtır. Burada devlet, diğerkâmlık ilkesi bağlamında, malları bireysel ihtiyaçların karşılanması için özel bireylere sunar. Burada sunulan mallar “kamu hizmetleri” olarak isimlendirilebilir. Bunlar belirli durumlarda kamu tarafından kullanılan “maddi olmayan” kamu mallarını ifade eder. Bu adaletin yönetimine ilişkindir. Bu hizmetlerin fiyatları maliyetleri ile ilişkili olarak belirlenemez. Bu hizmetlerin maliyetine tam payları ile katılmayanlar, bunlardan yararlanmaya devam ederler. Bu ihtiyaçların tatmini kolektif ihtiyaç olarak değerlendirilir. Bu durumda kolektif amaçlar daha açıktır. Merit mallar, eğitim gibi, kamu kuruluşuna örnek teşkil etmektedirler. Bu durumda fiyatlar “*ücretler*” olarak adlandırılır ve kişisel tercihler doğrultusunda belirlenir (NECK, 1989: 31).

Evrensel kolektif ihtiyaçlar açısından, minimum maliyet ölçeği ile herkes için en büyük tatmin sağlanmaktadır. İhtiyaçlar herkes için aynı olduğundan, maliyetlerin bireyler arasındaki dağıtımının da eşit, herbir mükellef için eşit mutlak vergi miktarı olması gerektiği konusunda anlaşma vardır. Bunun dışında, toplam maliyetin bireyler arasındaki dağıtımının eşit olması; yani karşılıklılık ilişkisi bağlamında subjektif eşitlik gerektiği konusunda da anlaşma bulunmaktadır. Burada söz konusu olan anlaşma ise her bir mükellefin vergi miktarlarının diğer mükellefler ile ilişkisi yani verginin nispi miktarı konusundadır (SAX, 1958: 183). Bu bağlamda, Sax, verginin belirlenmesine ilişkin olarak, kolektif ihtiyaçların en iyi şekilde tatmini açısından gerekli olan verginin “mutlak” miktarının belirlenmesi bireyler için minimum maliyet, “nispi” vergi miktarının belirlenmesi ise, bütün bireyler için maliyet paylarının subjektif olarak eşit olması şartını gerektirdiğini ifade etmiştir (NECK, 1989: 32).

Vurgulanması gereken nokta, Sax'ın, hem kolektif hem de bireysel ihtiyaçların bireysel değerler temelli politik-ekonomik denge koşullu -*burada verginin mutlak miktarı ve mükellefler arasındaki dağıtımı eş zamanlı olarak belirlenir*- formülasyonunu oluşturmayı deneyen ilk yazar olduğudur. O'nun bu denge konusundaki

⁴ Diğerkâmlık; başkalarının yararını da kendi yararı kadar gözetme hatta önde tutma durumudur.

görüşü, elde edilebilir maksimum vergi geliri ile birlikte mümkün olan en düşük bireysel vergi yükümlülüğünü sağlamaktadır. Bunun anlamı hem bireysel tatminlerin toplamı ve hem de elde edilen “toplumsal refah” bağlamında maksimum toplumsal fayda demektir (NECK, 1989: 32).

Fayda temelli vergileme teorisine ilişkin son gelişme ise kamu tercihi yaklaşımının devletin analizine yönelik uygulamalarında ortaya çıkmıştır. Kamu tercihi yaklaşımının fayda ilkesi çerçevesindeki vergileme konusundaki görüşleri ise Brennan ve Buchanan’ın çalışmalarında ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

2.3.7. Brennan ve Buchanan Yaklaşımı

Brennan ve Buchanan devleti “Leviathan⁵” olarak nitelendirmektedir. Bu anlayış doğrultusunda kamu gelirlerinin maksimizasyonu hedefi, arzu edilmeyen bir davranış olarak kabul edilmekte ve bu hedefin gerçekleştirilmesi konusunda devletin sınırlandırılması gerekmektedir. Söz konusu sınırlamalar ve sınırlamaları gerektiren nedenlerin doğası fayda teorisi ile uygunluk arz etmektedir (COOPER, 1994: 454).

Kamu mallarının kapsam ve alanının belirlenmesinde, bu mal ve hizmetlerin satın alınması konusunda bireylerin toplu gönüllülüğü dikkate alınabilir. Kamu mallarından sağlanan faydaların maliyetleri aşması durumu söz konusu olduğu sürece üretime devam edilir. Kamu mallarının tamamı göz önüne alındığında, fedakârlık alternatifleri açısından, toplam faydaların yaklaşık olarak toplam maliyetlere eşit olması koşulu söz konusudur. Bu durum ideal olarak, devlet ve vatandaş arasındaki “kendisine eşit başka bir şey” ile temsil edilir. Bu bağlamda, fayda ilkesi uygulanmasının gerekliliği ortaya çıkmaktadır (BUCHANAN, 1949: 499).

Her bir vatandaş mali baskının *-katlanmış olduğu vergi yükü kadar ekonomik kaynak kaybına uğrar-* muhatapı olabilir. Buna karşın, kamu mallarından sağladığı faydalar nispetinde vatandaşın reel gelirinde artış olur. Vergi yükünün vatandaşlar arasındaki dağılımı devletin sağladığı kamu mallarından sağlanan faydaların vatandaşlar arasındaki dağılımına göre gerçekleştirilmelidir. Bu bağlamda, Buchanan vergiler için “gerçek mali değiş-tokuşun önemli bir kısmını oluşturur ve bir anlamda özel sektör fiyatlarının kamu sektöründeki karşılığı halini alırlar” ifadesine yer vermektedir (BUCHANAN, 1949: 499).

Brennan ve Buchanan’ın analizi kamu sektöründeki genişleme eğilimi ve anayasal devlet sonrası gelir maksimizasyonu hedefinin, seçim işlemi dolayısıyla, nasıl etkisizlikle sonuçlandığının gözlemlenmesi üzerine kurulmuştur. Tüm katılımcıların tercihleri gelir maksimizasyonunun sağlanması eğilimi taşımaktadır. Seçmenlerin çoğunluğu faydalarından kendilerinin yararlandıkları projelerin finansmanının, kendileri dışında kalanların vergilendirilmesi suretiyle sağlanmasını, bürokratlar devletin kendilerine ihsan ettiği güç dolayısıyla kontrolleri altında bulunan kaynakların maksimize edilmesini ve politikacılar ise kontrolleri altındaki kaynakları arttırarak seçmenlere dağıtılmasını amaçlarlar. Gelire yönelik talep artışının azaltılmasında, gelir kararları etkin “anayasal” işlemlerle değil basit çoğunluk kuralıyla alındığından, çoğunluk oylaması mekanizması etkili olamaz (COOPER, 1994: 455). Bu nedenle, eğer vergiler ve faydalar ilişkilendirilmezse, kanun koyucular kamu mallarının faydalarını belirli kişi veya gruplara aktarabilirler.

Bu bakış açısı içinde, adalet ilkelerinin yalnızca vergi yönünde uygulanmasının temeli yoktur. Adalet normlarının kamu harcamalarından elde edilen faydaların vatandaşlar arasında dağıtıldığı noktaya kadar genişletilmesi, mali sürecin doğurduğu sömürülme derecesini daha ileri derecede sınırlayabilir. Eğer vergiler yalnızca genel standartlar uyarınca konulursa ve kamu harcamaları bütün kişi ve gruplar açısından genel faydaları garanti eden mallarla sınırlandırılırsa, azınlığın zararına olarak dağıtımına ilişkin kazançları güvence altına alacak olan çoğunluk koalisyonunun gücü görece olarak dar limitler içinde sınırlandırılabilir. Ekonomik karar birimleri içerisinde çoğunluğu oluşturan seçmenler, bürokratlar ve politikacılar üzerindeki kontrol sadece anayasal düzlemde bir fikir birliği ile sağlanır. Vergileme konusunda devletin maksimumlaştırıcı davranışları sınırlandırılmalı ve toplayacağı vergilerde artışa gitmesi engellenmelidir (BUCHANAN, 1991: 196, 208).

Brennan ve Buchanan’ın vergileme konusundaki bir diğer vurguları da, vatandaşların fayda temelli vergileri daha fazla tercih ettikleri, bu vergilere daha fazla güvendikleri noktasındadır. Onlara göre, her bir vergi, kamu mallarını tamamlayıcı nitelikte; belirli bir maksatla tahsis edilmiş olmalıdır. “Tahsis ilkesi” olarak ifade edilen bu ilkeye göre, belirli devlet gelirlerinin belirli devlet giderlerine ayrılması gerekmektedir. Bu ilke, terim olarak çok vergili, çok hizmetli mali sistem içinde tek vergi kaynağının tek kamu malına tahsis edilmesi anlamında kullanılmaktadır. Brennan ve Buchanan bu durumu, *“devletin her bir faaliyeti; bütçenin her bir unsuru, belirli bir vergi aracına veya araçlar setine tahsis edilmelidir. Vergi sisteminin dizaynı sadece yeterli gelir seviyesinin sağlanması ve arzu edilen faaliyet seviyesine uygunluğunu değil, devlet faaliyeti ve vergi matrahı arasındaki*

⁵ Mutlak güç ve yetkilere sahip egemen bir devlet olarak ifade edilebilir.

bağın ikna edici olmasını da gerektirir. İmkanlar ölçüsünde kamu malları fiyat ve harç karşılığında sunulmalıdır” ifadeleriyle ortaya koymaktadırlar (COOPER, 1994: 456).

Brennan ve Buchanan'nın yorumda Wicksell'in ifadeleri yankı bulsa da fayda temelli vergilemenin savunulması bakımından bu yaklaşım literatürde yeni bir perspektiftir. Bu perspektif, fayda ilkesi ile vergi yükünün tahsisinde temel etkinlik veya adalet tartışmalarından kasten kaçınıldığı ve vergilemenin tahsis ilkesi koşulu üzerine bina edildiğine işaret etmektedir. Buna göre, devlet faaliyetlerinin sınırlandırılması amacına ulaşabilmek ancak fayda vergileriyle söz konusu olabilir. Bu bağlamda, fayda ilkesinin gücü devlet faaliyetlerinin sınırlandırmasındadır (COOPER, 1994: 456, 458).

3. SONUÇ

Vergi yükünün mükellefler arasında nasıl dağıtılacağı sorusu maliye literatürünün cevabını aradığı soruların başında gelmektedir. Bu çerçevede verilen cevaplardan biri de hizmetlerden elde edilen fayda dikkate alınarak vergilemenin yapılmasıdır. Vergilemede fayda yaklaşımının geleneksel ve modern yorumlarının incelendiği bu çalışma aşağıdaki değerlendirmeler çerçevesinde sonlandırılabilir.

Mükelleflerin kamu mallarının finansmanına katılmaları, kamu mallarından yararlanmaları ile orantılı olmalıdır. Yukarıdaki değerlendirmelere ışığında, fayda ilkesine göre vergi piyasa mekanizmasındaki fiyatın kamu sektöründe karşılığıdır. Nasıl ki piyasa tarafından sağlanan özel mal ve hizmetlerin bedeli olarak fiyat söz konusu ise kamu kesimi tarafından sağlanan kamu mallarının bedeli olarak da vergi bulunmaktadır (ECKSTEIN, 1964: 55). Hizmetlerin finansmanına bu açıdan yaklaşıldığında, vergi yükünün bireyler arasındaki dağılımında piyasa sisteminin geçerli olması yani piyasa kurallarının uygulanması gerekmektedir.

Vergilemede fayda ilkesinin en güçlü tarafı; piyasa ekonomisi ile uyumu yanında, kamu mallarında sıfır fiyatla arzın ve bedavacılığın yani ödeme gücü ilkesinin yarattığı israfa engel olmasıdır (AKALIN, 2001: 150). Dolayısıyla, vergi ödemelerinin yararlanan hizmetlere bağlanması, kamu mallarının sunumunda etkinliği de artırabilir. Devlet, vatandaşlardan yararlandıkları hizmetin bedelini alırsa hizmetin bedeli konusunda vatandaşlarda fikir birliği ve hizmetinin değerini diğer mal ve hizmetlerin değerleriyle karşılaştırma olanakları oluşacaktır. Bu da kamu mallarına aşırı talebi azaltacaktır (ARRONSON, 1995: 305).

Fayda ilkesi, kamu mallarından aynı seviyede yararlananların aynı (yatay eşitlik), farklı seviyede yararlananların farklı (dikey eşitlik) miktarda vergi ödemesi halinde gerçekleşebilir. Buradan hareketle bu yaklaşıma göre, kamu mallarından hiç yararlanamayanlar, söz konusu malların finansmanına katılmamalıdır. Yani vergiden muaf tutulmalıdırlar (ARRONSON, 1995: 306). Bu durum vergi adaletinin tesisi içinde önemlidir. Hatta, bazı iktisatçılar vergileme açısından adil olan anlayışın, bireylerin ödemeleri gereken verginin bu bireylerin toplumun ürettiği değerlerden ne kadarını tükettiğine bağlı olarak belirlenmesi gerektiğini yönündedir (STIGLITZ, 1994: 497). Dolayısıyla kamu sektörü tarafından üretilen değerlerin tüketilmesi de bu kapsamda ele alınmakta ve kamu mallarının finansmanının da bu mantıkla karşılanması gerektiği savunulduğundan fayda yaklaşımının adil olduğu değerlendirilmektedir.

Literatürde vergilemede fayda ilkesi ilk dönemlerde “fayda” kavramıyla ilişkili olarak savunulsa da daha sonra bütçenin harcama kısmını da kapsayacak şekilde genişleme göstermiştir. Bu bağlamda sadece adil vergilemeden ziyade adil bütçeleme kuralını da ön planda tuttuğu ifade edilebilir. Dolayısıyla, sadece adil vergileme ile sınırlı olan ödeme gücü ilkesinden ayrıldığı belirtilebilir.

Bir verginin fayda vergisi olup olmadığını değerlendirmede veya “Fayda vergisini”, herhangi bir vergiden ayırt etmede kullanılan belirleyici özellik “fayda” kavramıdır. Bu bağlamda genel vergiler; kamu faaliyetleri veya spesifik faydalarla herhangi bir ilişkisi bulunmayan zorlayıcı vergiler iken, fayda vergileri ise spesifik olarak kamu harcamalarından fayda sağladıkları düşünülen vatandaşlardan, söz konusu faydalara karşılık zorlayıcı olarak tahsil edilen vergiler şeklinde tanımlanabilir (DUFF, 2004: 397).

Fayda vergisinin bu yeni yorumunda fayda teorisinin, temel olarak vergi yükünün vatandaşlar arasında adil dağılımı için hüküm koyan adalet kuralı şeklindeki geleneksel anlayışından ayrılarak, ekonomik etkinliği temin ettiği varsayımından hareket edilmekte ve böylelikle teorisinin kullanımına ilişkin yeni bir yönü ortaya çıkarılmaktadır (MUSGRAVE, 2004: 85; COOPER, 1994: 441). Teorisinin bu yeni formunda, fayda teorisi, devletin gelir ve harcama işlemlerinin etkin çözümünü temin edici olarak yeniden değerlendirilmiştir ve yeni yorumda serbest piyasa ekonomisinin fonksiyonel analizindeki değer kriterleri ve ilkelerin kullanıldığı ifade edilebilir.

Fayda ilkesinin modern formülasyonu Wicksell (1896), Lindahl (1919) ve Musgrave (1959)'in öncü çalışmalarına dayanmaktadır. Söz konusu çalışmalarda fayda ilkesinin bütçe politikasının etkinliğine hizmet

ettiği noktasi öne çıkarılmakta ve baskın paradigma ise “Lindahl çözümü (Lindahl solution)” dür. Buna göre, hükümet tam (saf) kamu mallarını kamu mallarının kişisel marjinal değerlerini yansıtan vergilerle finanse eder. Kamu malından yararlanan ise, kamu mallarının kendilerine sağladığı marjinal fayda veya kendilerinin ödemek istediği marjinal maliyetten daha fazla ödemek istemeyeceklerdir.

Sonuç olarak, vergilemede fayda ilkesinin geleneksel yorumunda fayda ilkesi adalete ilişkin bir kriter olarak değerlendirilirken, modern yorumunda etkin kaynak dağılımını gerçekleştiren bir ekonomik denge koşulu olarak kabul edilmiştir. Wicksell ise, fayda ilkesini ekonomik denge koşulu ile değil, demokratik toplum anlayışı gereğiyle savunmuş ve hiç kimseye istemediği bir kamu malı için vergi ödettirilmemesi gerektiğini ileri sürmüştür. Wicksell’in demokratik toplum anlayışı gereğiyle savunduğu fayda vergileri, oy birliği kuralını gerekli kılmaktadır. Ancak, bu kuralın sağlanması mümkün olmadığından oy çokluğu kuralı ile yetinilmektedir. Lindahl ise, kamu malları için gönüllü mübadele modelini açıklarken fertlerden birinin daha az öderken, diğerinin daha çok olmak üzere, farklı miktarlarda ödemede bulunacaklarını ifade etmiştir. Buchanan’a göre ise, vergilemede oy birliğinin gerçekleşmemesi, vergi ile fayda arasında bir bağlantının olmadığını göstermektedir.

Fayda teorisinin açıklanması için geliştirilen bu yeni yaklaşıma göre, ekonomik çabaların verimli ve etkin olabilmesi için, serbest piyasa düzenine bağlı kalınması gerekmektedir. Bu anlayış, doğuşu sırasında geliştirilen subjektif kıymet teorisi tarafından desteklenmiştir. Subjektif kıymet teorisine göre, devletin gelir toplama ve harcama yapma süreci bir iktisadi kıymet ve fiyat oluşumu biçiminde, özel ekonomideki serbest piyasa koşulları tarafından belirlenir. Bu bağlamda vergi, devletin vatandaşlara sunduğu mal ve hizmetlerin maliyetine, bireylerin aşağı yukarı kişisel değerlerine (ödemek istedikleri değerlere) uygun bir pay ile katılmalarıdır (MUSGRAVE, 2004: 85).

Fayda teorisi, kamu mallarına olan talebi gönüllü değişim şeklinde açıklamıştır. Yani kamu malları için talepler tıpkı özel mal ve hizmetler için gerçekleştirilen talepler gibi değerlendirilmektedir. Kamu mallarına olan talebi vatandaşların tercihleri ile ilişkilendirerek açıklaması fayda teorisine yeni bir cazibe kazandırmıştır (COOPER, 1994: 442).

KAYNAKÇA

- AKALIN, Güneri (2000). Kamu Ekonomisi, Akçağ Yayınları, Ankara.
- AKALIN, Güneri (2001). Türkiye’de Piyasa Ekonomisine Geçiş Süreci ve Ekonomik Kriz, TİSK.
- AKDOĞAN, Abdurrahman (1996). Kamu Maliyesi, 5. Baskı, Gazi Büro Kitabevi, Ankara.
- ARRONSON, J. Richard (1995). Public Finance, New York: McGraw-Hill.
- ARSAN, H. Üren (1975). Vergi Yükü Üzerine Bir İnceleme, **AÜ Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını**, No: 264.
- BACKHAUS, Jürgen G. ve RICHARD, E. Wagner (2005). “Continental Public Finance: Mapping and Recovering a Tradition”, **Journal of Public Finance and Public Choice**, Annual Supplement 37, pp.314-332.
- BACKHAUS, Jürgen G. (2002). “Old and New Public Finance? A Plea for the Tried and True”, **Public Finance Review**, Vol: 30, Number: 6, pp. 612-645.
- BASTABLE, Charles (1917). Public Finance, Third Edition, London Macmillan and Co. Limited.
- BUCHANAN, James M. (1999). The Collected Works of James M. Buchanan, Vol:4, “Public Finance in Democratic Process: Fiscal Institutions and Individual Choice”, Liberty Fund, Indianapolis.
- BUCHANAN, James M. (1991). “The Economics of Earmarked Taxes” (Çev: Metin Meriç), içinde **Kamu Tercih ve Anayasal İktisat**, Editörler: Aytaç Eker ve Coşkun Can Aktan, İzmir, ss. 207-230.
- BUCHANAN, James M. (1949). “The Pure Theory of Government Finance: A Suggested Approach”, **Journal of Political Economy**, Vol:57, No:6, ss.496-505.
- BUCHANAN, James M. (1952). “Wicksell on Fiscal Reform: Comment”, **The American Economic Review**, Vol: 42, No: 4, ss.599-602.
- BULUTOĞLU, Kenan (1988). Kamu Ekonomisine Giriş, Filiz Kitabevi, İstanbul.
- COOPER, Graeme S. (1994). “The Benefit Theory of Taxation”, **11 Australian Tax Forum**, pp. 397-493.
- DEVİRİM, Fevzi (1996). Kamu Maliyesine Giriş, Anadolu Matbaası, İzmir.

DODGE, Joseph M. (2005). Theories of Tax Justice: Ruminations on the Benefit, Partnership, and Ability to Pay Principles, Florida State University College of Law, Public Law and Legal Theory Working Paper No: 150.

DUE, John F. (1967). Maliye - Bir İktisadi Analiz, (Çevirenler: Sevim Görgün ve İzzettin Önder), 3. Baskı, Fakülteler Matbaası, İstanbul.

DUFF, David G. (2004). "Benefit Taxes and User Fees in Theory and Practice", **University of Toronto Law Journal**, Vol:54, Number: 4, pp.391-447.

ECKSTEIN, Otto (1964). Public Finance, Foundations of Modern Economics Series, Prentice-Hall, Inc., Englewood Cliffs, New Jersey.

EDİZDOĞAN, Nihat (1998). Kamu Maliyesi II (Kamu Gelirleri ve Vergi Teorisi), 4. Baskı, Ekin Kitabevi, Bursa.

EKER, Aytaç; TÜĞEN, Kamil (1994). Kamu Maliyesine Giriş, Takav Matbaası, İzmir.

ERDEM, Metin; ŞENYÜZ, Doğan; TATLIOĞLU, İsmail (2003). Kamu Maliyesi, 3. Baskı, Ekin Kitabevi, Bursa.

FAUSTO, Domenicantonio (2006). "The Italian Approach to the Theory of Public Goods", **Euro J. History of Economic Thought**, 13:1, pp.69-98.

FOSSATI, Amedeo (2004). "de Viti de Marco & The Italian Tradition in Public Finance", **Universita di Genova Working Paper**, No: 14.

GENSCHEL, Philipp (2005). "Globalization and the Transformation of the Tax State", **European Review**, Vol: 13, Supp. No: 1, pp.53-71.

HANSJÜRGENS, Bernd (2000). "The Influence of Knut Wicksell on Richard Musgrave and James Buchanan", **Public Choice**, Vol:103, pp. 95-116.

HINES, James R. (2000). "What is Benefit Taxation?", **Journal of Public Economics**, Vol: 75, Issue:3, pp.483-492.

JEZE, Gaston (1957). Maliye İlimi, Yeni Matbaa, Ankara (Çev: Mehmet Ertuğruloğlu).

KAYAALP, Orhan (2004). The National Element in the Development of Fiscal Theory, Palgrave Macmillan.

LINDAHL, Erik (1958). "Just Taxation – A Positive Solution", **Classics in the Theory of Public Finance**, Eds: R.A. Musgrave and A.T. Peacock, Macmillan Press Ltd, pp.168-176.

MASLOVE, Allan M. (1993). Fairness in Taxation (Exploring the Principles), University of Toronto Press, Toronto, (Ed.).

MAZZOLA, Ugo (1958). "The Formation of the Prices of Public Goods", in: **Classics in the Theory of Public Finance**, Eds: R.A. Musgrave and A.T. Peacock, Macmillan Press Ltd., pp.37-47.

MEDEMA, Steven G. (2005). "Marginalizing" Government: From la scienza dele finanze to Wicksell", **History of Political Economy**, Vol: 37, No:1, pp.1-25.

MILL, John Stuart (1909). Principles of Political Economy with some of their Applications to Social Philosophy, Seventh Edition London: Longmans, Green and Co., ed. William J. Ashley,

MOSCA, Manuela (2006). "Emil Sax and Italy: Three Questions of Priority", **University of Lecce Economics Working Paper**, No: 85/42, pp.1-21.

MUSGRAVE, Richard A. & MUSGRAVE, Peggy B. (1976). Kamu Maliyesinde Seçme Yazılar, (Çevirenler: Ömer Faruk Batirel ve Adnan Tezel), İstanbul Üniversitesi İTİA Yayın No: 68, Ze Matbaası, İstanbul.

MUSGRAVE, Richard A. (2004). Kamu Maliyesi Teorisi, (Çevirenler: Orhan Şener ve Yaşar Methibay), McGraw-Hill Koghusah Ltd.

MUSGRAVE, Richard A. (1996). "Progressive Taxation, Equity and Tax Design", in **Tax Progressivity and Income Inequality**, Edited by Joel B. Slemrod, Cambridge: Cambridge University Press, pp. 341-356.

NECK, R. (1989). "Emil Sax's Contribution to Public Economics", **Journal of Economic Studies**, Vol:16, No:2, pp. 23-46.

NEUMARK, Fritz (1975). Vergi Politikası, (Çev: İclal CANKOREL), Filiz Kitabevi, İstanbul.

ÖZER, İlhan (1972). Türk Vergi Sisteminin Geliştirilmesi, Maliye Tetkik Kurulu Yayınları, Ankara.

PANTALEONI, Maffeo (1958). "Contribution to the Theory of the Distribution of Public Expenditure", in: **Classics in the Theory of Public Finance**, Eds: R.A. Musgrave and A.T. Peacock, Macmillan Press Ltd, pp.16-27.

PEHLİVAN, Osman (2006). Kamu Maliyesi, Derya Kitabevi, Trabzon.

PELİN, Fazıl (1942). Finans İlmî ve Finansal Kanunlar, Birinci Kitap, İkinci Bası, Güven Basımevi, İstanbul.

PICKHARDT, Michael (2005). "Some Remarks on Self-interest, the Historical Schools and the Evolution of the Theory of Public Goods", **Journal of Economic Studies**, Vol. 32, No. 3, pp. 275-293.

SAX, Emil (1958). "The Valuation Theory of Taxation", in **Classics in the Theory of Public Finance**, Eds: R.A. Musgrave and A.T. Peacock, Macmillan Press Ltd, pp.177-189.

SELIGMAN, Edwin R. A. (1894). Progressive Taxation in Theory and Practice, American Economic Association, Vol: IX, No:1&2.

SIMONS, Henry C. (1938). Personal Income Taxation the Definition of Income as a Problem of Fiscal Policy, The University of Chicago Press, Chicago, Illinois.

SONSUZOĞLU, Elif (1997). Ödeme Gücüne Göre Vergileme İlkesi, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mali Hukuk Anabilim Dalı, İstanbul.

STIGLITZ, Joseph E. (1994). Kamu Kesimi Ekonomisi, (Çev: Ömer Faruk Batrel), İkinci Baskı, İstanbul.

ŞENER, Orhan (2006). Kamu Ekonomisi, 8. Baskı, Beta BasımYayımlar Dağıtım, İstanbul.

TURHAN, Salih (1982). Vergi Teorisi, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi, İstanbul.

ULUATAM, Özhan (1988). Kamu Maliyesi, Teori Yayınları, Ankara.

WICKSELL, Knut (1958). "A New Principle of Just Taxation", **Classics in the Theory of Public Finance**, Eds: R.A. Musgrave and A.T. Peacock, Macmillan Press Ltd, pp.72-118.

ZEE, Howell H. (1995). "Taxation and Efficiency", in **Tax Policy Handbook**, Edited by: Parthasarathi Shome, Tax Policy Division, Fiscal Affairs Department, IMF, Washington D.C.